

NIEMOCNY (307) ai

niemocny (288), **niemocen** (19).

W *pisowni łącznej* (301), w *rozłącznej* (6).

Oba e oraz o jasne.

sg m N niemocny (46), niemocen (19); ~ (*attrib*) niemocny (7); ~ (*praed*) niemocen (18), niemocny (11); niemocen *FalZioł*, *HistAl*, *Leop*, *Mącz*, *BudBib*; niemocny *MetrKor*, *CzechEp*, *ArtKanc*, *Calep*; niemocen : niemocny *BierEz* (1:2), *OpecŻyw* (2:1), *BielŻyw* (2:1), *RejPos* (4:1), *RejZwierc* (1:1), *SarnStat* (3:1). ◇ G niemocného (14); -ého (2), -(e)go (12). ◇ D niemocnému (23); -ému (5), (e)mu (18). ◇ A niemocného (18); -ého (2), -(e)go (16). ◇ G a. A niemocn(e)go (3). ◇ I niemocnym (17), niemocnem *MurzNT* (3). ◇ L niemocnym (1). ◇ fN niemocnå (3). ◇ G niemocn(e)j (2). ◇ A niemocną (1). ◇ I a. A niemocną (1). ◇ n N niemocn(e) (4). ◇ G niemocn(e)go (2). ◇ A niemocn(e) (1). ◇ pl N m pers niemocni (20). *subst* niemocn(e) (2). ◇ G niemocnych (31). ◇ D niemocnym (19), niemocn(e)m (2); -(e)m *MurzHist*; -ym : -(e)m *FalZioł* (5:1); ~ -em (1) *MurzHist*, -(e)m (1). ◇ A m pers niemocné (59), niemocnych (2); -ych *StryjKron*; -é : -ych *SarnStat* (3:1); ~ -é (18), -(e) (41). *subst* niemocné (1). ◇ I m niemocnymi (6) *BielKron*, *RejPos*, *SkarŻyw* (2), *CzechEp*, *WujNT*, niemocn(e)mi (3) *MurzNT*, *Leop*, *SienLek*; ~ -ęmi (1) *MurzNT*, -(e)mi (2). ◇ L niemocnych (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI w*.

1. *Słaby fizycznie, wątlý; invalidus Mącz, Calep, Cn; infirmus Vulg; enerous, innerois Mącz; debilis PolAnt* (26) : Rzekli mu/ gdyż eś niemocny/ Poydziłz iáko w drogę prozny *BierEz* A4v, B; *Mącz* 246a, 474d; Y rzekł do niey Samfon/ Iesliby mię zwiázano liedmią powrozow łyczáných furowych/ ktore nie połchły/ tedy zołtánę niemocnym *BudBib Iudic* 16/7; *Calep* 558a.

W *przeciwstawieniu*: »niemocny ... tłusty« (1): Z niemocnemi końmi nie ieżdż głęboko do wody/ [...] ále s tłusty mi końmi brodź głęboko. *SienLek* 187.

Wyrażenie: »ku robocie niemocny« = *niezdolny do pracy* (2): Włzákże mogą pánowie mieyfć/ tym/ które vznáią bydź wyłuzóné/ y ku innym robotam niemocné [*ad nulla iuris officia valentes Jan Stat* 1096]/ dáć lifty świádeczné ku pielgrzymowánui/ pod których lifów obroną [...] będą dopuścáni włzędzie prosić iáłmużny. *SarnStat* 518 [*idem*] 927.

Szeregi: »chory albo niemocny« (1): z ftrony chore^{go} albo niemocznego dzieciátka/ ktore pomoczy łobie żadney dáć niemoże: ku richłemu na świat wyłzciu *FalZioł* V 17d.

»krewki a niemocny« (1): Duch ci iełt pogotowiu/ ále ciáło krewkie á nie mocne [*infirma*]. *Leop Matth* 26/41.

Przen (9) :

a) *Chwiejny, słabej wiary* (5) : funnienie ich gdyż iełt niemocne bywa pokáláne. *Leop* 1.*Cor* 8/7, 1.*Cor* 8/10, 11; *CzechEp* 245.

W *przeciwstawieniu*: »niemocny ... mocny« (1): Abowiem fię ráduiemy/ że my iełtełmy niemocnymi/ á wy iełtełcie mocnymi. *WujNT* 2.*Cor* 13/9.

b) *Uciśniony, ubogi* (4) : Zołtałem niemocnym iáko niemocen/ ábym niemocne zyłkał. *BudNT* 1.*Cor* 9/22, 2.*Cor* 11/21.

α. *W funkcji rzeczownika; przen (4) :*

α) *Chwiejny, słabej wiary (2) :* Ale tego patrzący by lepak ta rozpułtność wálzá/ niebyła zgorńfenim niemocnym. *Leop 1.Cor 8/9; WujNT 1.Thess 5/14.*

β) *Uciśniony, ubogi (2) :* vkażalem wam iż tak robiąc trzebá przyimowác niemocne *BudNT Act 20/35.*

Szereg: »niemocny i pokorny« (1): Iezu ktorys na wieczera gdy nie wdzięczni nie chcieli przydz, niemoczne y pokorne wezwać kazał. *TarDuch B5v.*

a. *Nie nadający się do walki (2) :*

W połączeniach szeregowych (2): Ktośz to powiada/ żeby sie lud Zydowski mógł sprzećiwić krolowi náffe^{mv} Nabuchodonorowi/ y ie⁸⁰ Załtępom? Ludzie nieźbroyny/ niemocni [*sine virtute*]/ y nieczwiczeni w rzeczách woennich? *Leop Judith 5/27; BielKron 409v.*

2. *O przedmiotach: nie wytrzymujący duzego obciężenia, który można łatwo zniszczyć (3) :* *Fragilis/ Mdły/ Niemocny prętko sie złamie. Mącz 135d; Coż wam po takich wzorách złotem háwtowáných/ Ná tych siatkách niemocznych wzornomáłowáných? ZbylPrzyg A3.*

Przen (1) : Sophisma, Chytry/ obojętny/ ostrorozumny/ ftryczek w rzeczy [!] ále nie mocny. *Mącz 402c.*

3. *Chory, wycieńczony, czasem kaleki; infirmus HistAl, Vulg, Mącz, PolAnt, JanStat, Cn; aegrotus HistAl, Mącz, Calep, JanStat, Cn; aeger PolAnt, Calep, Vulg, Cn; laborans PolAnt; aegrotans Modrz; languens Vulg; affectus morbo a. valetudine, causarius, graviter a. male affectus, morbidus, morbosus Cn (270) :* *BierRaj 19v; Dowod tego w ewanielij/ gdzie piáno o niemotnym/ trzydzieci lát ij ofm/ ktorého vzdrowiwłly pán Iezus rzekł k niemu. OpecŻyw 43v; FalZioł *2f, III 3b, 4d, V 62v, 68; BielŻyw 58; HistAl E2, M6v; Kiedyřmycię lepak widzieli niemocnem abo w więźnieniu a przyszlifmy do ciebie? MurzNT Matth 25/39; KrowObr 81, 81v [2 r.], 82, 102, 201 marg, Tt4v, Vu2; BibRadz Matth 25/39, Iac 5/14; BielKron 285; Mącz 4a; SienLek 5v; HistRzym 84v; RejPos 352v; Ofobliwie niemocznych bráćiey pilnował y o chorobách fię ich pilnie pytał SkarŻyw 333; Calep 31a [2 r.]; WujNT Matth 25/39, Act 4/9.*

niemocny na co (2): *RejPos 257; mąż niektory w Liftrze niemocny ná nogi fiedział/ będąc chrom z żywotá mátki řwoiey WujNT Act 14/7.*

W połączeniach szeregowych (8): Widziřs téz oczy moje bytz weřolé/ iałné ij niepokolóné/ ale czařu męki moié/ vřzyřs ie od řydow zawiązané/ niemotzné/ placźliwé/ krwiá zaláné. *OpecŻyw [79]v, 148; MurzNT Matth 25/44; BibRadz Matth 25/44; Mącz 128c; BudNT Matth 25/44; Calep 31a; Pánie/ kiedyřelmy cię widzieli łáknącym/ ábo prágnącym/ ábogościem/ ábo náгим/ ábo niemocnym/ ábo w cięmnicy: á nie řłużyłmy tobie? WujNT Matth 25/44.*

W przeciwstawieniach: »zdrowy (2), czyrstwy ... niemocny« (3): Nietotz řyn moy ktory podle mnie řtoij zdrowy/ ale on tzo wifl na krziřu/ wřlytek niemotny/ krwawy ij finiały *OpecŻyw 148; BielŻyw 58; ArtKanc O4v.*

W porównaniu (1): Iegoř to sławá/ niebo, źiemię nápełniłá/ á tu iačo niemocna byłá *ArtKanc E9.*

W charakterystycznych połączeniach: bracia niemocni(-y, -a, -e), członek, człowiek (5), dziecię (dzieciątko) (2), krol, księża (2), ludzie (14), Łazarz, mąż, niewiasta (2), oczy, owca, rycerz, sługa, syn, żyd.

Zwroty: »by(wa)ć niemocny (a. niemocen), niemocnym; leżeć niemocen« = chorować; esse infirmum HistAl, PolAnt, Vulg, JanStat; infirmari Vulg, JanStat; aegrotare PolAnt, Calep; conflictari valetudine Mącz [szyk zmienny] (24:5;3): Kruk gdy niegdy niemocen był/ Swoiey mátki bárdzo prosił. Iżeby fie nie łmućilá BierEz K3v, L2v; OpecŻyw 58v, 66v; FalZioł V 73; BielŻyw 58, 75; GlabGad E7v; MetrKor 59/75; Iako fye Alexander omywał abo kąpał w rzece/ łczego potim dla zimnoći wody był niemocen. HistAl E2; MurzNT Matth 25/43; KrowObr 201; á zánim fflá wielkość wielka ludzi/ że widzieli známioná kthore czynił nád onemi kthorzy bywáli niemocnemi Leop Ioann 6/2; fráłował fie z tego żeście flyłfeli o nim żeby był niemocen Leop Philipp 2/26; BibRadz Matth 25/36, 43; Mącz 130c; SienLek 15v; Gdy niemocen leży nędzny iáki człowieczek/ ledwie iáka bábká zmiłuie fie nád nim RejPos 243, 44v, 80v, 242, 257, 352v; RejZwierc 169; BudBib 4.Reg 8/29; Calep 31b; WujNT Matth 25/43; SarnStat 719, 770, 825, 911.

»[kogo] niemocnego leczyć« (1): Chorych (owiec) nie pośilacie/ á niemocney nie leczycie [infirmam non sanastis] BudBib Ez 34/4.

»nawiedzić [kogo] niemocnego« (1): Alexander wśzedł na pałac aby nawiedził niemocnego krola HistAl B3.

»niemocnym się udzialać« = symulować chorobę [szyk zmienny] (3): BierEz K3v; profzon był Demofstenes aby od nich mowił, ale fie on niemocnim vdzialał BielŻyw 61, 61.

»uzdrowić [kogo] niemocnego« = infirmum sanare PolAnt [szyk zmienny] (4): OpecŻyw 66v; BibRadz Ez 34/4; Onemu krolikowi co mu był dzyecię niemocne vzdrowił/ nie czynił nic/ iedno rzekł RejPos 206, 220v.

Wyrażenia: »barzo niemocny« [szyk 7:1] (8): Czemu barzo niemocni ramiona odkrywaią. GlabGad D2v; Conflictari iniqua valetudine. Bárzo niemocen być. Mącz 130c; RejPos 44v, 220v, 242, 257, 352v; RejZwierc 169.

»niemocny na ciełe« (1): Lezancz wlozu Pan Florian Bothurzinsky bendącz nyemoczny na łwim czielie, a włchakoz sdobrim rozumem, [...] wezwał ksobie naprzoth mnye iawnego piłarza nyzey napifan^{ego} MetrKor 59/75.

»niemocny [jaką] niemocą, chorobą« = infirmus [aliqua] infirmitate JanStat [szyk 3:1] (3:1): OpecŻyw 44v; niewiálthy niemocne przyrodną niemocą [mulieres menstruatae] będą rodić dziwne pothwory Leop 4.Esdr 5/8; Thákowyż też y owo żárt bywa/ kiedy ieden drugiego łzalonym/ ábo iáką dziwną chorobą niemocnym przed ludźmi czyni GórnDworz T6; SarnStat 825.

»k śmierci niemocny« = śmiertelnie chory (1): Dżiś człowiek czyrłtwy, vdátny/ názáiutrz k śmierci niemocny ArtKanc O4v.

Szereg: »niemocny a prawie zeszył« (1): Támże potym vzdrowił bárzo niemocnego/ á iuz prawie zefzłego łlugę onego RejPos 220v.

Przen (2) :

W przeciwstawieniu: »zdrow ... niemocny« (1): Kto iedno łam łobie żywię/ A nikomu niepomocny/ Będąc zdrow zawnždy niemocny. *RejZwierc* 232v.

Zwrot: »niemocen bywać« (1): Tak iście czałem iężik rzecznikow niemocen bywa, ależ go trzeba pobzrękiem [!] vzdrowić. *BielŻyw* 62.

a. *W funkcji rzeczownika (182)* : Lekarz niemocnego pytał/ Iákoby łie tey nocy miał. *BierEz* Lv; śmierci mnie pokoy day: Niemocnego łobie pátrżay. *BierEz* P2v, Lv [2 r.], S; rzeki pán Iezus onémn niemotznému łuchą rękę maiącemu: Wycięgni rękę twoię. *OpecŻyw* 51v; wielmi mnogo tam niemotzných leżało ná brzegoch czekaiątz wzrułfeniá oney wody. *OpecŻyw* 58v, 42v, 43, 43v, 58v [2 r.], 173; *Murm* 137; *BartBydg* 98b; Vkleia iest riba cienka á długa/ á przeto iest lepřza ku iedzeniu niektorim niemoczným *FalZioł* IV 42b; myłlenia o vmarłych o niemoczných / o morze/ thých wřzytkich ořtrzegay łie/ ale bądź zawnždy myłli wełołey *FalZioł* V 65v; Głowa iestłiby niemocnego bolała. *FalZioł* V 69v, I 9a, 30d, 113c, 153b [2 r.], II 17d (30); *BielŻyw* 139 [3 r.]; *GlabGad* B8, H2v [2 r.]; *SeklWyzn* e2v; *SeklKat* Q3v; *RejKup* n2v; *HistAl* M6v; *MurzNT Ioann* 6/2; *BielKom* D5; *GroicPorz* mv; Záklinánie pierwřzego Oleiu w wielki tzwartek / ktorým niemocene máżą. *KrowObr* 81, 81v, 82 [5 r.], 174, 174v, 197v, 215v, Vn4; *Leop Matth* 9/2; *BibRadz 2.Par* 28/15, *Act* 5/15, 16, *Iac* 5/15; *SienLek* 21, 22 [3 r.], 22v, 23, 23v (14); *HistRzym* 116v [2 r.], 126; y tu Ewányeliřtá piłze/ iż zbiegáli łie do niego/ widzác ony dziwne łpráwy iego/ á ony dziwy ktore czynił nád niemocnymi onymi. *RejPos* 81, 227v; *BiałKat* 381v [2 r.], 382, 383v; *KuczbKat* 230, 395 [2 r.]; *WujJud* 199v; *RejPosRozpr* [c2] v; *BudBib Sap* 13/18, *Iac* 5/15; *ModrzBaz* 92; *SkarŻyw* 142, 238, 371, 461; *WujNT Mar* 6/56, 16/18, *Act* 5/15, 16, *Iac* 5 arg; Syła téż Król do niemocnych dla czyniění Teřtámentów. *SarnStat* 158, 160, 300 [2 r.], 302, 448, 836.

W połączeniach szeregowych (8): z łwé wierné roboty/ vbogijm/ niemotzny^m/ pielgrzimo^m/ ij kaźdemu ktokolwiek prze bog profil ialmużnę dáwał *OpecŻyw* 5, 47 [2 r.], 189v; *SeklKat* Y2v; *KrowObr* 130, 175v; *WujNT Ioann* 5/3.

W przeciwstawieniu: »zdrowy ... niemocny« (3): W pořzodłm teź iefli w zdrowym człowiecze/ mgłá łye w moczu widzi/ [...] niedobre známie. Ale w niemocnych/ iefli mgłá iest iákoby rozdářta/ známionuie początek tráwienia niemocy *SienLek* 26. *Cf Przysłowie*.

W porównaniu (1): Wřzechmogący y wieczny Boże/ oto ia przyłtěpuię do Sákrámentn [...]: á przyłtěpuię/ iáko niemocny do lekarzá żywota *LatHar* 208.

W charakterystycznych połączeniach: niemocny zacny, zarażony; bog niemocnych; dom niemocnego, lice, majętność, mocz (2), ostatnia wola, pocieszyciel, potrzeba, przyrodzenie; dom dla niemocnych [= szpital] (2); niemocny będzie (bywa) zdrow (przyjdzie ku zdrowiu, zdrowie bierze, uzdrowienie bierze, bywa uzdrowiony) (9), czyřtwieje, jest chory, jest dobrej myłli, lekarstwa patrzy, leży (leżący) (7), umiera (pomrze) (2), wyprawil się [= wyzdrowial]; iść (przyść) do niemocnego (2), jechać, nieść, noszenie chleba, s(y)łac (2); dac pokoj niemocnemu, dawać jałmużnę, da(wa)ć lekarstwo ([co = coř leczniczego], (z)jeść, wypić, ku piciu) (12), dawać pociechę, patrzeć w twarz, pomagać (pomoc) (2), rozkazowác być zdrowym, řwiętość pomazania rozdawać, usługowác (służyć) (2); niemocne(go) cieszyć (2), kłaść, kołysać, (olejem) mazać (pomazowác, czarowác) [= o ostatnim namaszczeniu] (10), nosić (wynaszać) (4), odprowadzac, oględac, pomordowác, posiec, rewidowác, sadłem pomazowác, wieźć, wodzić, zachowác (2), zbawić

(zbawionym uczynić) (2); *na niemocene ręce kłaść; cuda (dziwy, znamię) czynić nad niemocnym* (3), *lutość, łaskawość*.

Przysłowie: *łatwieć zdrowi niemocnem radzić mogą* *MurzHist* F2v, P3.

Zwroty: »leczyć niemocene« = *aegrotum curare* *Mącz* [szyk zmienny] (3): *Mącz* 73b; woleliby áby wietřza onych niemocnych część pomárlá/ niżli áby on lekarz vdzielił náuki řwey [...] drugim/ ktorziby ná mieyřcu iego leczyli niemocene [*qui vicem eius implerent hominibus curandis*]/ á ku pirwřzemu zdrowiu przywracáli. *ModrzBaz* 92; *WujNT Luc* 4 *arg*.

»nawiedzać niemocene; nawiedzanie niemocnych« [szyk zmienny] (5;4): *SeklKat* G2v; *KrowObr* 62v, 130; *WujJud* B6v, 199, 199v *řp*, Mm3; wczás nie odwłáčzáiac máią niemocene náwiedzáć *WujJudConf* 199v; *ReszList* 158.

»niemocene(go) uzdrawiać (a. uzdrowić), ku zdrowiu przywracać; niemocnemu dać zdrowie; niemocny bywa uzdrawiany« = *infirmos curare* *PolAnt, Vulg; aegrotos curare* *PolAnt; infirmos sanare a. salvare, languidos curare* *Vulg* [szyk zmienny] (33;1;1;1): Przeto by tako byl řwięty ij v boga przyiemny/ [...] ijř by vzdráwiál niemotzné/ albo tzuda inřlé działál/ nie nadymáy řie s tego *Opecřyw* 45, 35v, 47 [2 r.], 52, 59, 60 (12); *OpecřywList* C; *PatKaz III* 139; *Wróbřolt* 17, 117; *SeklKat* G3v; *MurzNT Matth* 10/8, *Mar* 6/5; modlitwá wyáry vzdrowi nyemocnego *KromRozm III* K6; *KrowObr* 172v; *Leop Mar* 6 *arg*; *BibRadz Matth* 10/8; *RejPos* 153v, 204; *WujJud* 161 [2 r.]; wyřzedřzy Iezus vzrzał tłum wielki y rozžalił řię ich/ y vzdrowil niemocene ich. *BudNT Matth* 14/14, *Luc* 10/9; *ModrzBaz* 92; *WujNT Matth* 10/8, 14/14, *Ptw* 9/2, 10/9, *Luc* 5 *arg*, *Iac* 5/15.

Szeregi: »chory i niemocny« (1): profřžá *Aufchlawiřá* *Bogá* chorych y niemocnych/ áby řie przyczyniál do inřžych *Bogow* *StryjKron* 161.

»ranny i niemocny« (1): Trzecięgo ář dnia obozu dobyli/ [...] ránných y niemocnych okrutnie pomordowáli. *StryjKron* 607.

»stary i niemocny« (1): řtárych y niemocnych część *pořiekwřzy/ część pořlepiwřzy/ [...] Pořpólřtwo* z *žonámi/ y z Dziatkámi/ do řwoich Zieř* w niewolá odwiedli *StryjKron* 235.

α. »niemocna« (o *kobietach*) (1) : Iednę zacná niemocná/ ná zležęniu *vřrzał*. *Rejřwierz* 21.

4. *Niewiele mogácy, niepotęřny* (5) : *Rzeķł* *Moizęřz/ thego* *řludu řzeřć řet tyřiac/ á ty gi chceřz zá mieřiac nářycić [...].* *A Pan Bog* odpowiedřzał/ ážář *řęká* *Bořa* nie mocna [*invalida* *Vulg Num* 11/23]/ teraz *vyrřřřz* ięřli řie *řiecz* *moiá* *wypełni*. *BielKron* 40; iř ono řtáre *prřmierze* byłó y niemocene y niepořyteczne *CzechEp* 33.

Szeregi: »niemocny i ubogi« (1): nieznáiący *Bogá/ řłůżyřliřie* tym ktorzy z przyrodzenia nie řá *Bogowie*. Teraz *řepak* *poznawřzy* *Bogá/ ábo řádřzey* *poznani* od *Bogá/ iáko řię* *wracaćie* *žářię* do niemocnych y *vbogich* [*infirma et egena*] *poczátkow* [*tj. bóstw pogańřkich*]/ ktorým *žářię* *řnowu řłůżyć* *chcećie?* *BudNT Gal* 4/9.

»wřgardzony i niemocny« (1): Ktory *Antyřriřřt/ powřtawřzy* *ták* z *málego y podřlego* *řludu řyřdowřkiego/ przod řię* *pokaře* *wřřardzony y niemocny* *CzechEp* 411.

a. *W funkcji rzeczownika* (1) :

Szereg: »niebog albo niemocny« (1): Bo wŹytcy Bogowie pogáńfcy nıkczemni (*marg*) Słowo Hiwreyfkie Elilim cudnie fię formuie/ iákoby rzekł Al-elohim/ álbo Al-elim/ To ieft nie Bogowie/ álbo nie mocni. (–) *BudBib Ps 95/5.*

5. [*Nie potwierdzony, nie udowodniony: Quòd veteres Chrifti diuinitatem hoc testimonio probare conati funt, minimè firmum est.* To ieft/ Ze dawni (theologowie) Chriftułowego boftwá tym Źwiadectwem dowieŹć vŹiłowáli/ namniey (to) niemocno. *BudArt C7.*]

6. *praw. Nieprawomocny, niewáźny; procitus Mącz (3) :* sthayá przeth V. M. sposvem pyerwsem nysz thego vysnyewskiego byla oprawa ktorá myenya bycz nyemoczną a bovyem ysz zastawcza nyemogl a nye dziedzicz zasthavovacz hymyenia mego *ZapWar 1528 nr 2457; Mącz 324b.*

Wyrażenie: »niemocny testáment« (1): Procitum Testamentum. Niemocny/ niepewny testáment. *Mącz 324b.*

Synonimy: 1. *krewki, mdły, nałomny, nędzny, nieduży, słaby, zemdláły;* 3. *bolący, bolejący, chory, cierpiący, mdły, niedołączny, niezdrowy, obrażony, słaby, ułomny;* 5. *niepewny.*

Cf [BEZMOCNY], MOCNY